

Специфіка формування малого саду як основного об'єкта ландшафтного дизайну

Основним об'єктом ландшафтного дизайну є малий сад.

Малий сад – це обмежений простір, розташований поблизу громадського, житлового або промислового будинку і сформований за допомогою засобів ландшафтного дизайну. Він може займати територію в середньому від 0,2 до 5–6, подекуди до 10 га. До малих садів належать озеленені території офісів, готельних комплексів, супермаркетів, ВНЗ, НДІ, лікувальних установ, санаторіїв, дитячих садів, шкіл та ін. Малі сади розміщуються й у житловій забудові. Це і сад житлової групи, і сад мікрорайону, і сад подвір'я в квартальній забудові, присадибна ділянка у котеджній забудові тощо.

Малі сади достатньо компактні за територією, яку вони займають з певною ландшафтною темою, можуть входити до планувальної структури парків різноманітного функційного призначення. Вони можуть розташовуватися на територіях різних промпідприємств. Варто зазначити, що до малих садів належать також зимові сади, сади на дахах і внутрішні дворики. Проектуванню малих садів наразі приділяють велику увагу, тому вони різні за архітектурно-ландшафтною організацією. (рис. 4.14)

Залежно від характеру планувальної організації й образного рішення можна класифікувати за цілою низкою критеріїв:

- за функційним призначенням (для короткочасного або тривалого, повсякденного та періодичного відпочинку);
- за конфігурацією у плані та займаної площі (квадратні, прямокутні або складної форми);
- за стилем планування (регулярні, ландшафтні або змішані);
- за характером рельєфу (плоскі, терасовані, пагорбкові);
- за пріоритетним видом рослинності (сад хвойних рослин, декоративно-листяних, плодово-ягідних, квіткових – розарії, сирингарії, змішаних та ін.).

Малий сад становить, передусім, відокремлену територію з певним режимом відвідування й може призначатися для повсякденного та періодичного відпочинку. Він відрізняється більш обмеженим характером експлуатації, специфічністю функційного використання, а також перевагою в композиції декоративних елементів із високим ступенем емоційного впливу. Формування планувальної структури малого саду багато в чому визначається специфікою функційного використання, а також розмірами території й конфігурацією у плані. Обмеженість площі (майданчика) малого саду потребує планувальних прийомів, що ілюзорно збільшують простір. Найоптимальнішою формою ділянки для проектування малого саду є квадрат або прямокутник і з співвідношенням сторін 1:2. За стилем планування малі сади можуть бути регулярними, ландшафтними та змішаними.

Малі сади з регулярним прийомом планування характеризуються перевагою прямих алей, геометричною формою водосховищ, майданчиків, квітко-

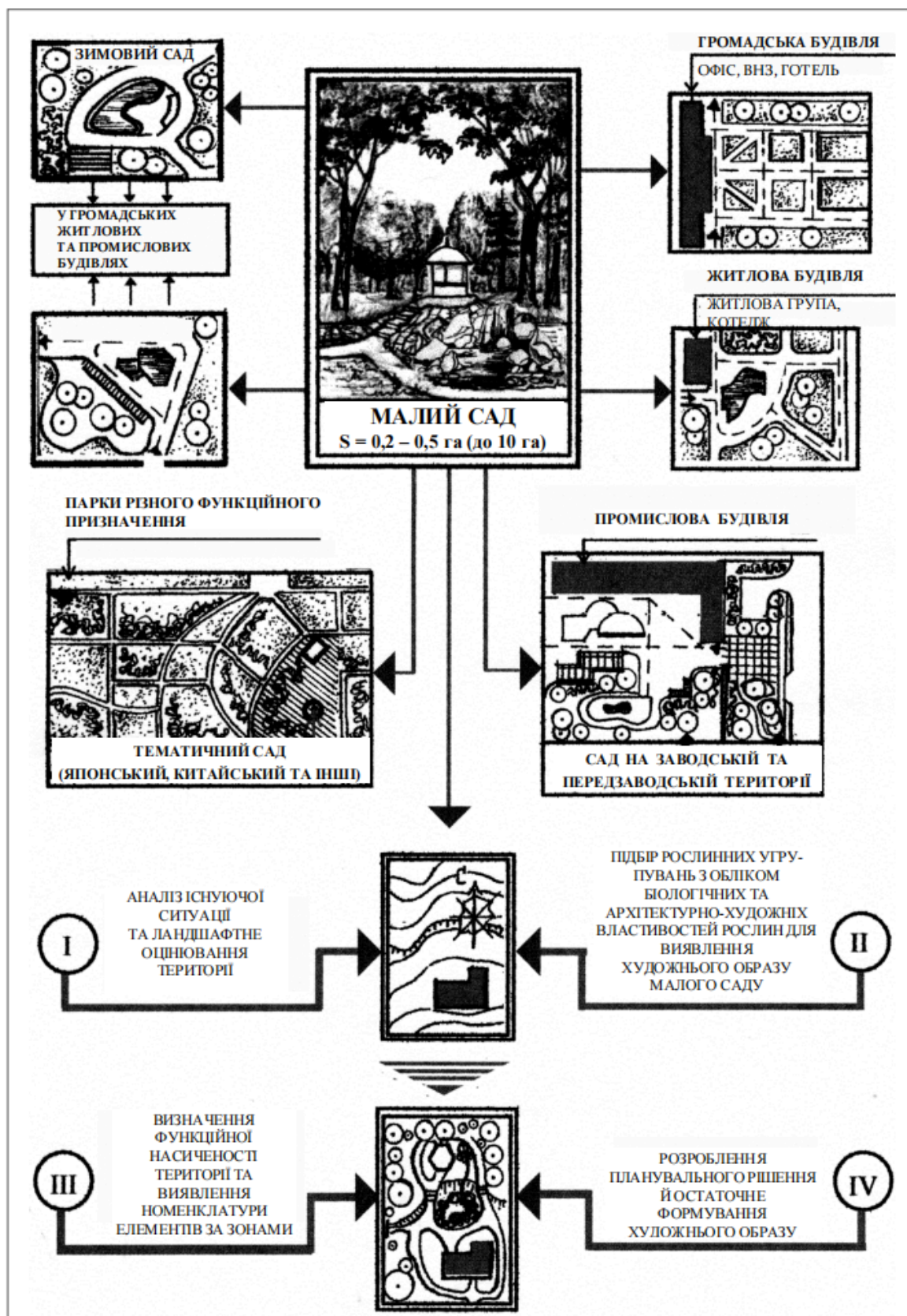

Рисунок 4.14 – Прийоми розміщення та етапи формування малого саду

вого оформлення, симетричними насадженнями, часто із застосуванням стрижених живих огорож і окремих екземплярів дерев та кущів. Такі малі сади можуть бути із симетричним та асиметричним розв'язанням плану.

Малим садам із пейзажним (вільним) прийомом планування властиві вільне групування дерев і кущів, звивисті доріжки, подекуди неправильної форми водосховища та майданчики, мальовниче розташування квіткових груп.

Змішаний прийом планування малого саду полягає в поєднанні перших двох. (рис. 4.15)

Вибір прийому планування малого саду залежить від особливостей ландшафтної ситуації та специфічного функційного використання території. Таким чином, основними умовами, які впливають на вибір планування малого саду, є його природні особливості, а також функційне призначення всіх територій та їхніх частин. Основною природною умовою, що визначає вибір планування, є рельєф. Він визначає, з одного боку, мікрокліматичні умови ділянки, розподіл води і, отже, стан рослинності. Він впливає на формування образної характеристики нового ландшафту, його об'ємно-просторову структуру. Рельєф – архітектурна основа будь-якого малого саду. Залежно від рельєфу малий сад може розміщуватися на рівному рельєфі, кучугурі або терасованому.

Плоский рельєф доцільний для вирішення саду в регулярному стилі, оскільки на нього легко прокласти прямі алеї, створити симетричне членування частин із включенням партерів.

Пагористий рельєф доцільний для вирішення саду в пейзажному стилі, а терасований – прийнятий як для ландшафтного, так і регулярного стилів планування. У пейзажному, ландшафтному стилях планування може вирішуватися і плоский рельєф.

Композиція саду, однак, буде виразнішою на пагористому рельєфі за наявності водних пристроїв. Плоска ділянка одноманітніша й не має композиційного центру

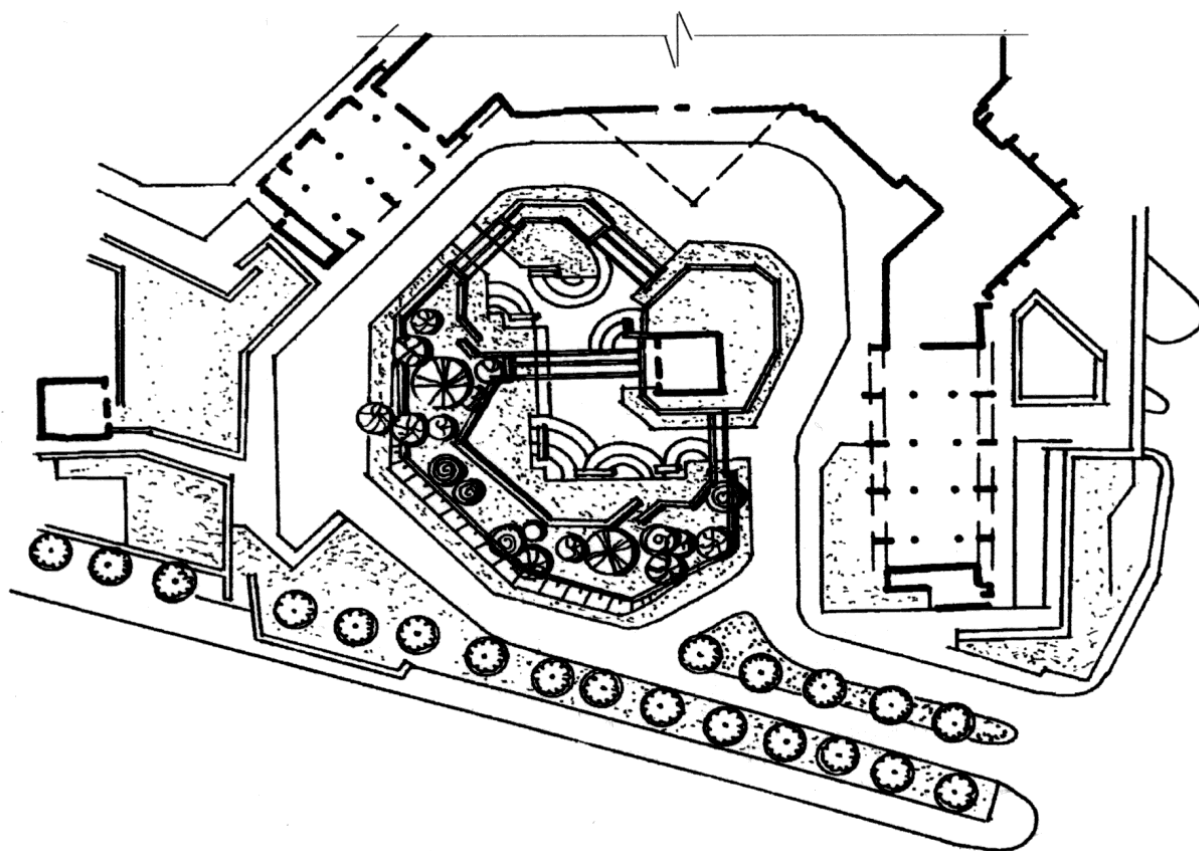
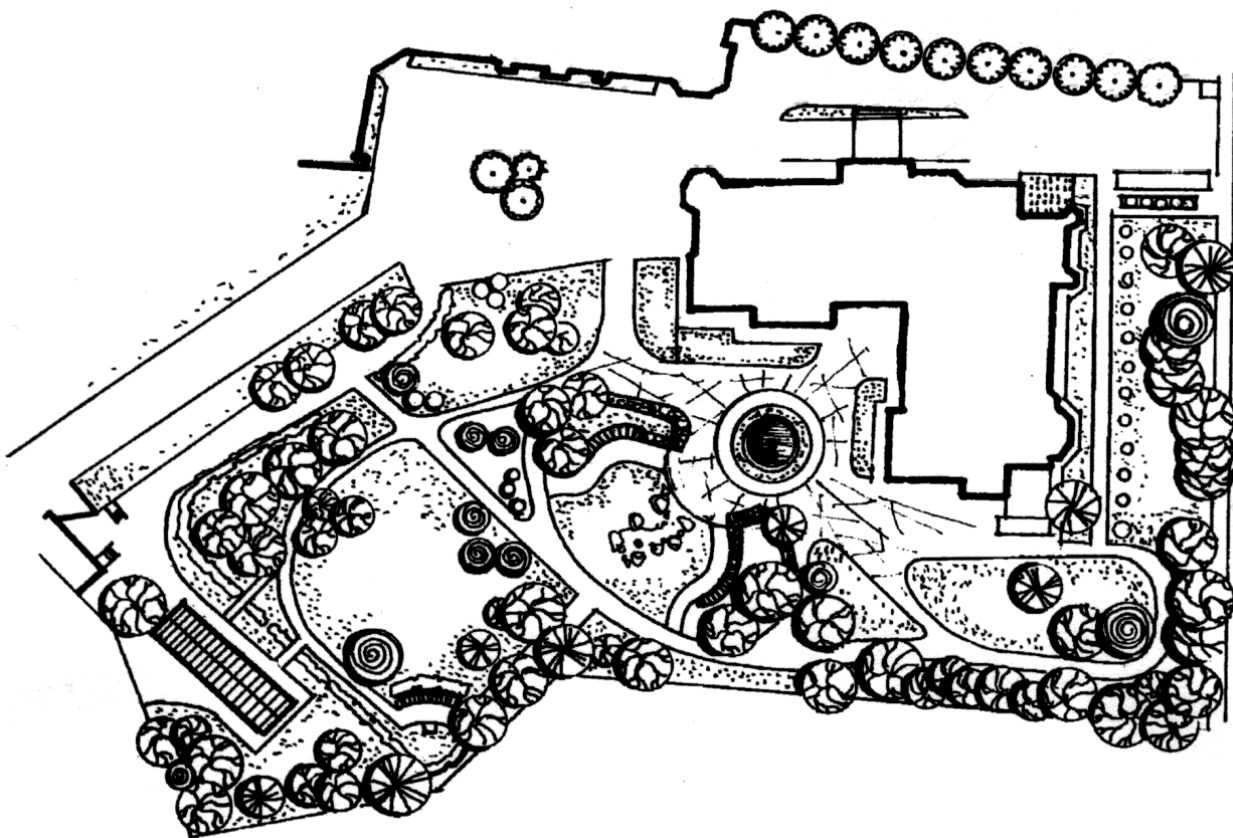

Рисунок 4.15 – Приклади архітектурно-ландшафтного рішення малого саду біля громадської будівлі

Варто також відзначити, що вона вимагає ретельного добору рослинності. Різноманітними поєднаннями форм дерев, забарвлень листя й орнаментальних мозаїк деревно-кущових порід можна значно «пом'якшити» уявну одноманітність плоского рельєфу та зробити його різноманітнішим і привабливішим. Із метою створення враження рельєфності насадження в масивах розташовуються ярусними групами. Плоский рельєф у разі необхідності може видозмінюватися за допомогою прийомів геопластики. Створення штучного рельєфу зі сходами, пандусами, підпірними мурами, відкосами, невеликими кучугурами сприяє збагаченню будь-якого простору, робить його неповторним і своєрідним. Основний компонент формування будь-якого саду – рослинність. На ділянці малого саду доцільно зберігти всю рослинність, а якщо її немає, то необхідно створити штучні насадження – солітери, ландшафтні групи, невеликі масиви, живі огорожі, квіткові композиції. Розміщення рослинних груп залежить від розмірів малого саду і його функційного призначення. Малий сад може бути сформований за пріоритетним видом рослинності. Це може бути малий сад хвойних рослин (розташований у ботанічному саду), декоративно-листяних (поблизу громадських будинків), сад плодово-ягідних рослин (у котеджній забудові) і змішаного типу (у житловій забудові). У побудові композиції малого саду визначається провідний ландшафтний компонент, що перетворюється немовби на тему саду, а інші компоненти відіграють підпорядковану роль, посилюючи виразність головного. Такими елементами можуть бути цікава рослинна група (букетна група з трьох беріз, верб, лип та ін.), міксбордер, альпінарій, рокарій або водні пристрої (декоративний басейн із водоспадом, каскадом, фонтаном тощо). Загальний архітектурно-художній задум малого саду майже повністю залежить від гармонійного взаємозв'язку його елементів (доріжок, підпірних мурів, сходів, відкосів) від розміщення ландшафтних рослинних угруповань і водних пристроїв. Малий сад виконує рекреаційні й архітектурно-художні функції. Його формування відбувається в кілька етапів:

- 1 етап – аналіз наявної містобудівної ситуації й ландшафтна оцінка території;
- 2 етап – добір рослинних груп зважаючи на біологічні й архітектурно-художні властивості рослин на підставі ландшафтно-оцінки території та аналі-

зу існуючої ситуації;

– 3 етап – визначення функційного насичення території та виявлення номенклатури елементів за зонами;

– 4 етап – розроблення планувального рішення й архітектурно-художнього образу малого саду.

На першому етапі аналізується опорний план – він фіксує сучасний стан об'єкта й використання елементів його території в існуючих межах. Аналіз на-

явної ситуації передбачає оцінку інсоляційного, вітрового, аераційного, шумо-

вого режимів території. Необхідні дані з розміщення підземних комунікацій на

цій території, рівень ґрунтових вод, дані механічних структур ґрунтів, хімічно-

го аналізу ґрунтів і хімічної характеристики ґрунтів, а також план подеревної зйомки існуючих насаджень із позначкою кореневої шийки збережуваних дерев. Інсоляційний режим проектної території має бути ретельно проробленим.

Ділянку малого саду бажано обмежити насадженнями за периметром, а затінен-

ня окремих планувальних елементів вирішувати з боку західного та північно-західного напрямків, бо у вечірній час ці території особливо нагріваються.

Су-

цільні затінкові ділянки можуть викликати застій повітря, тому необхідно забезпечити гарне провітрювання. Із метою поліпшення вітрового, аераційного та шумового режимів проектованої території необхідно передбачати захисне озеленення. Добір асортименту рослин для малого саду здійснюється, передусім, з огляду на кліматичний район, функційне призначення території й архітектурно-художні вимоги. (рис. 4.16)

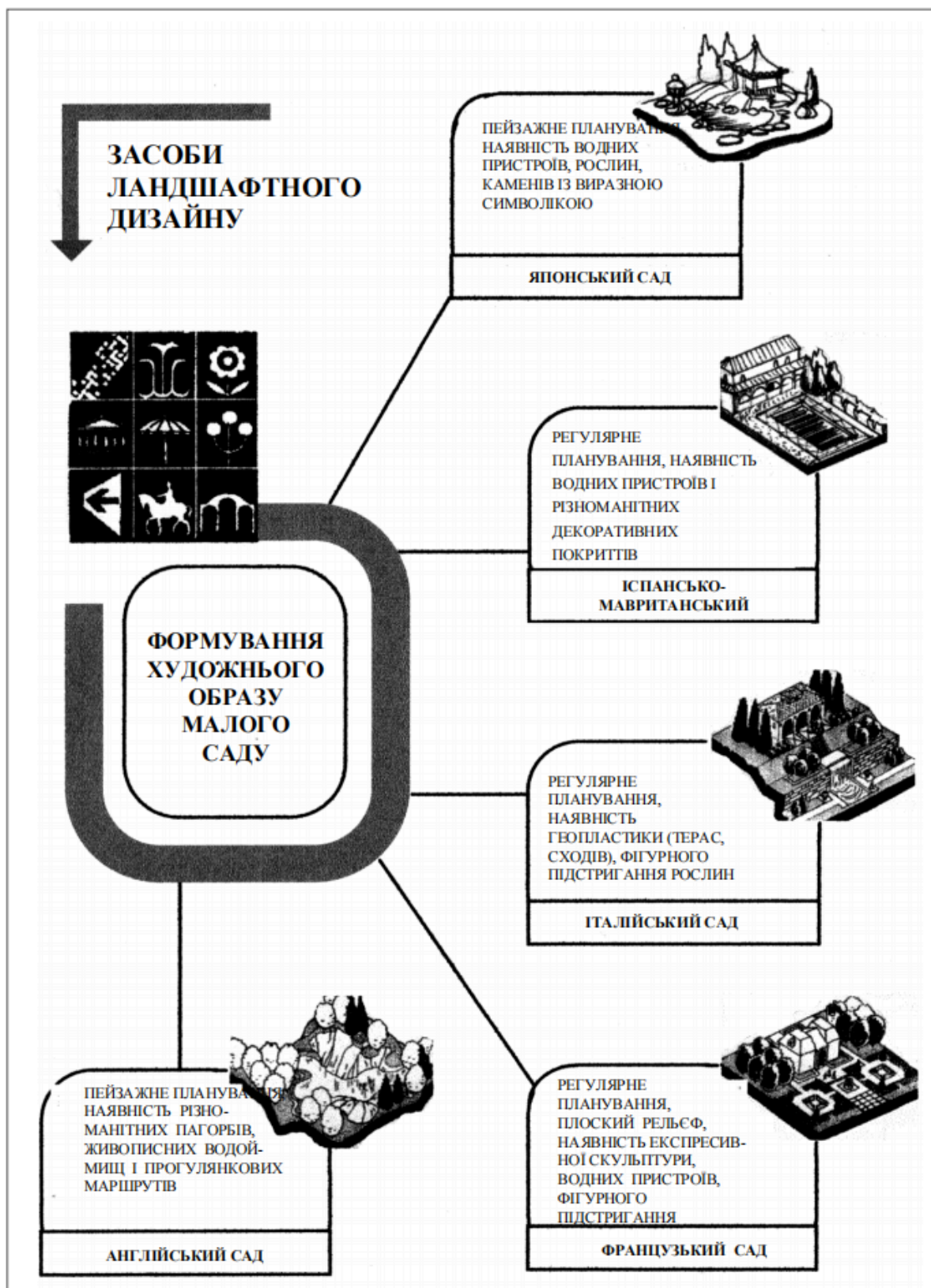

Рисунок 4.16 – Прийоми формування художнього образу малого саду за допомогою історичної національної символіки

У малому саду доцільно застосовувати дерева 2-ї і 3-ї величини, найбільші декоративні кущі та трав'янисті рослини. Особливо ретельно необ-

хідно добирати рослини для захисного озеленення.

Функційне заповнення території малого саду залежить від характеру розміщення в міському середовищі. Малі сади при громадських будинках мають повністю підпорядковуватися вимогам специфіки функційного використання території. Планувальна композиція території має бути пов'язана з архітектурною спорудою, поблизу якої вона розміщена. Окрім того, мають забезпечуватися підходи до споруди, швидка евакуація відвідувачів, транзитний рух. Організація основних входів до малого саду визначається навколишньою ситуацією. Основними спорудами малого саду є різноманітні малі архітектурні форми:

павільйони, тіньові навіси, перголи, трельяжі, лави та ін.; водні прилади: джерела, струмки, водоспади, каскади, декоративні та плавальні басейни тощо;

декоративна скульптура й т. п.

Формування планувальної структури малого саду обумовлене функційним зонуванням території та визначенням планувальних елементів за зонами. Основні завдання формування будь-якого малого саду – досягнення ізоляції від

оточуючої забудови, організація підходів і під'їздів до основного будинку, розміщення майданчиків відпочинку, створення пішохідних маршрутів, трасуван-

ня головних і другорядних алеї тощо. Під час розроблення планувального рішення малого саду всі ці основні завдання мають бути вирішеними.

Найбільш

складною проблемою є виявлення художнього образу малого саду. Основою планувального рішення, що впливає на формування художнього образу малого

саду, є природно-ландшафтні компоненти: рельєф, вода і рослинність.

Різнорманітні поєднання рельєфу, води та рослинності створюють базу для формування численних ландшафтних композицій з високим ступенем емо-

ційного впливу. У кожному окремому випадку один із елементів ландшафту є провідним. (рис. 4.17)

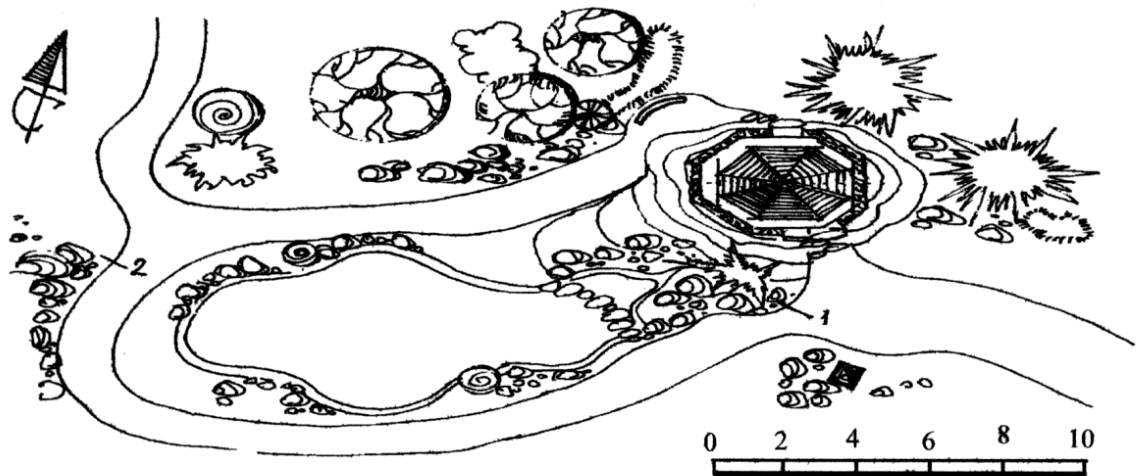
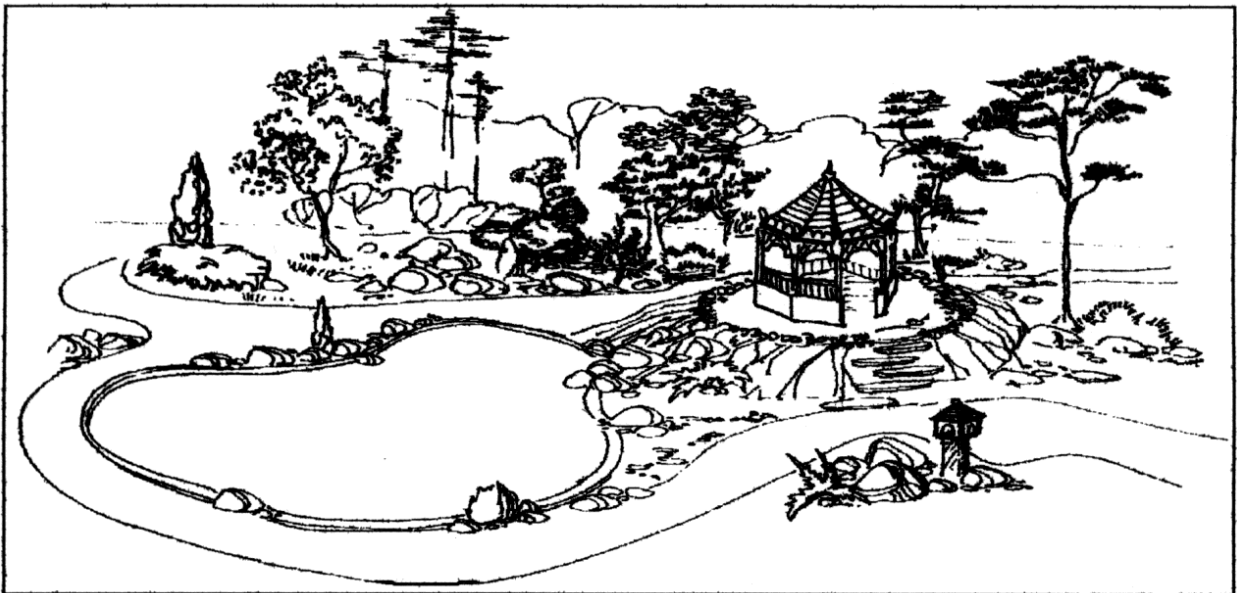

Рисунок 4.17 – Приклади архітектурно-ландшафтного рішення сучасного ма-

лого саду в японському стилі

Із метою виявлення художнього образу малого саду може використовуватися багатий історичний досвід. Історія садово-паркового мистецтва дає численні приклади рішень малого саду з яскраво вираженим художнім образом. Здавна у християнстві створення садів пов'язане з бажанням людини перебувати в «раю». Будівництво садів свідчило про мирний час і цвітіння.

Культурні

традиції, кліматичні умови, економічний розвиток, політичні претензії, розвиток живопису, скульптури як самостійних сфер діяльності вплинули на появу різноманітних творів садово-паркового мистецтва. В історії ландшафтної архі-

тектури виділяють різноманітні стилі: єгипетський, античний, ісламський, середньовічний, відродження, бароко, класицизм, англійський пейзажний, еклек-

тика, китайський, японський тощо. (рис. 4.18)

Стиль – це комплекс художніх прийомів, який визначає характер організації ландшафтного простору та його основних елементів і сприяє виявленню його яскравого художнього образу. Художній образ малого саду реалізується через закони архітектурної композиції. Використовуючи масштаб простору, пропорційне членування території та її елементів, метр і ритм, контраст і нюанс, а також характер планування (регулярний або ландшафтний) можна створити певний тип ландшафтного простору з виявленням національно-історичної

символіки. Так, тимчасовий малий сад (особливо в котеджній забудові) можна

вирішити у стилі «японського», «іспано-мавританського», «італійського», «французького», «англійського» садів. Найбільш популярний сьогодні малий сад у японському стилі. Японський малий сад – це середовище для усамітнен-

ня, споглядання кожного предмета та їхнього взаємного розміщення, що має символічний сенс. Це, насамперед, простір, вирішений за допомогою ландшафтного планування, який включає різноманітні композиції з каміння на гравії, піску або в поєднанні з рослинами (кущами, мохом). Невід'ємними елементами

японського малого саду є кам'яні ліхтарі. Кам'яні ліхтарі розташовують на по-

вороті стежки, на краю водосховища або струмка, поблизу мосту тощо

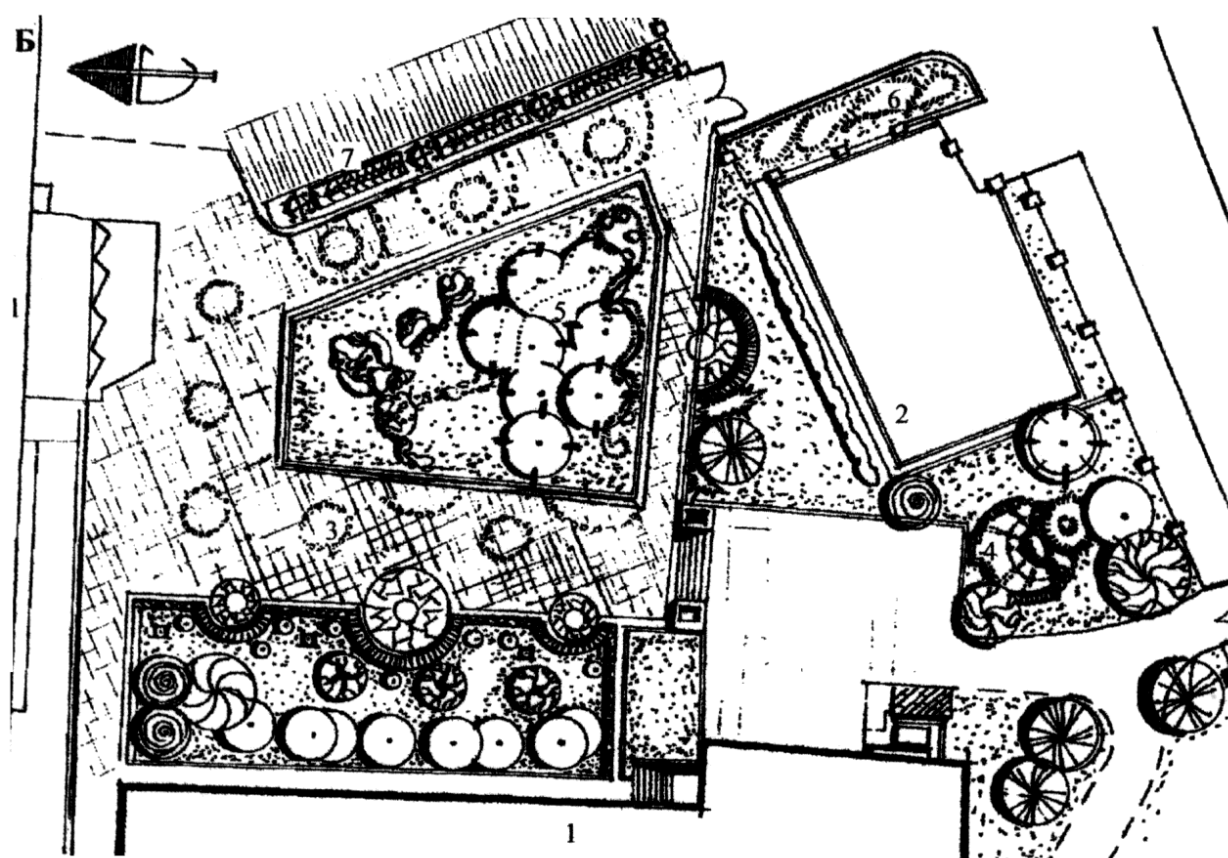
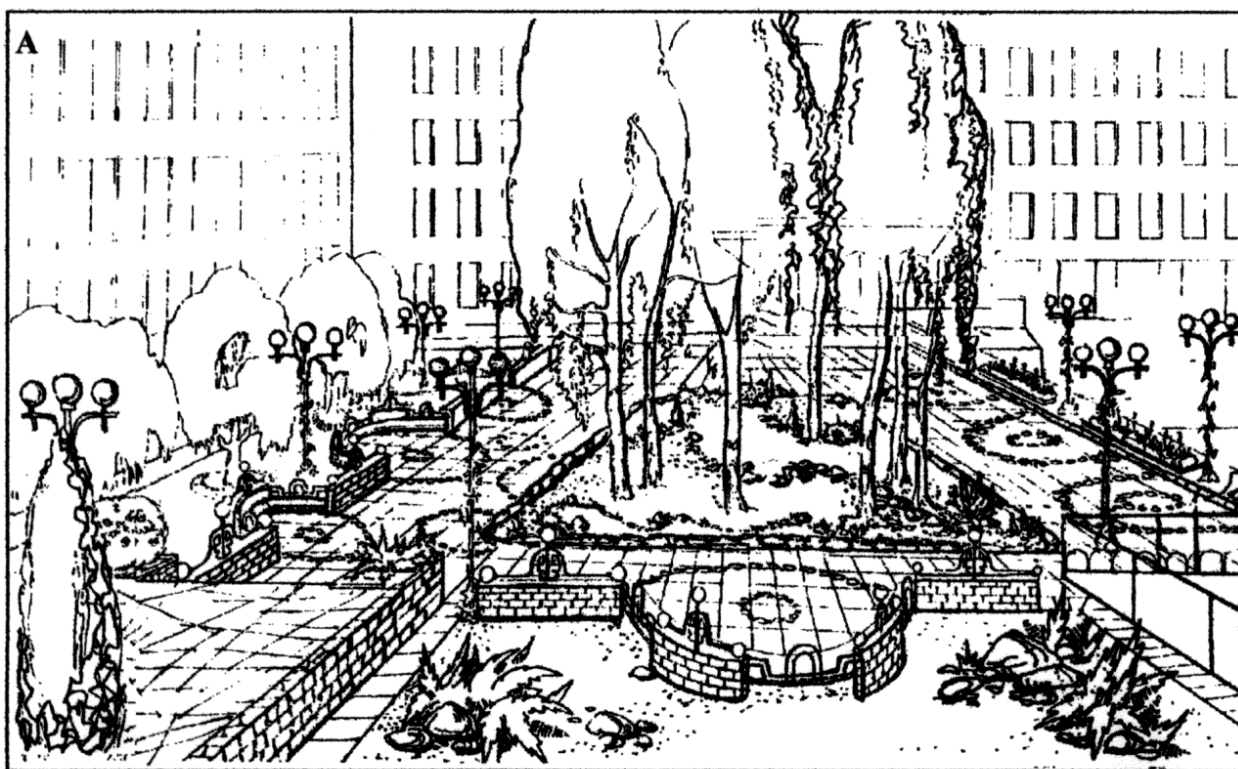

Рисунок 4.18 – Приклад рішення малого саду при навчальному закладі: А – загальний вигляд; Б – план; 1– навчальний корпус, 2 – автозупинка; 3 – рекреаційна зона; 4 – майданчик тихого відпочинку; 5 – ландшафтна ділянка з сухим струмком, альпінарієм і розарієм; 6 – міксбордер; 7 – рабатка.

Ліхтар зазвичай є основним елементом у групі з невеликим камінням, інколи позаду нього розміщують дерево. У виготовленні ліхтарів застосовують різноманітні камені, дерева або пемзу. Кам'яні стежки й алеї також є невід'ємними складниками малих садів у японському стилі. Стежки влаштовують за допомогою каміння з однією рівною поверхнею (нерівну заривають у землю). Кам'яні стежки органічно вписуються в систему водних пристроїв: ставків, декоративних басейнів, струмків. Іноді в садках улаштовують сухі струмки, у яких потік води імітується рінем або маленьким камінням. Прикраса японського саду – мости через водні або «сухі» струмки, а також бамбукові огорожі та плити. Особливої виразності ландшафтному просто-

ру надають невеликі насипні пагорби з низькими рослинами.

Японський малий сад характеризує ідеальне оброблення конструктивних деталей, логічність форм і тонка гармонія цілого. Він вражає своєю вишуканіс-

тю, простотою та поміркованістю розташування всіх елементів й унікальним художнім образом.

Найдоцільнішим є формування художнього образу за допомогою використання національно-історичної символіки в малих садах при житлових і громадських будівлях, а також у деяких парках, у зимових садах та садах на дахах. Варто зазначити, що формування художнього образу малого саду, перелусім, залежить від його функційного призначення, яке визначає вибір засобів ландшафтного дизайну, насамперед, малих архітектурних форм, рослинності, водних пристроїв та ін. (рис. 4.19)

Сад при адміністративному будинку або офісі має бути суворим, логічним за планувальною організацією із залученням змішаного прийому планування. Тут доречні кутки натуральної природи з мобільним озелененням. На затінених територіях доцільно створювати пересувні малі сади. Вони можуть становити мобільні композиції з ваз, чаш або квіткових компонентів, розташо-

ваних у різних комбінаціях. Пересувні сади можуть створюватися на різних

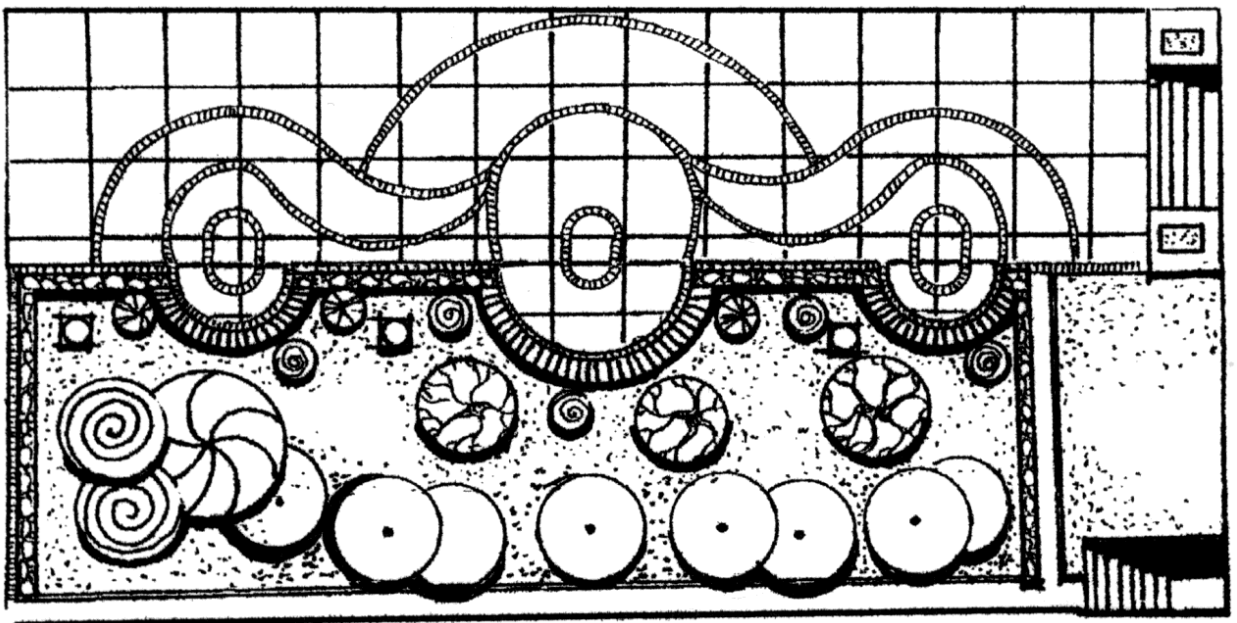
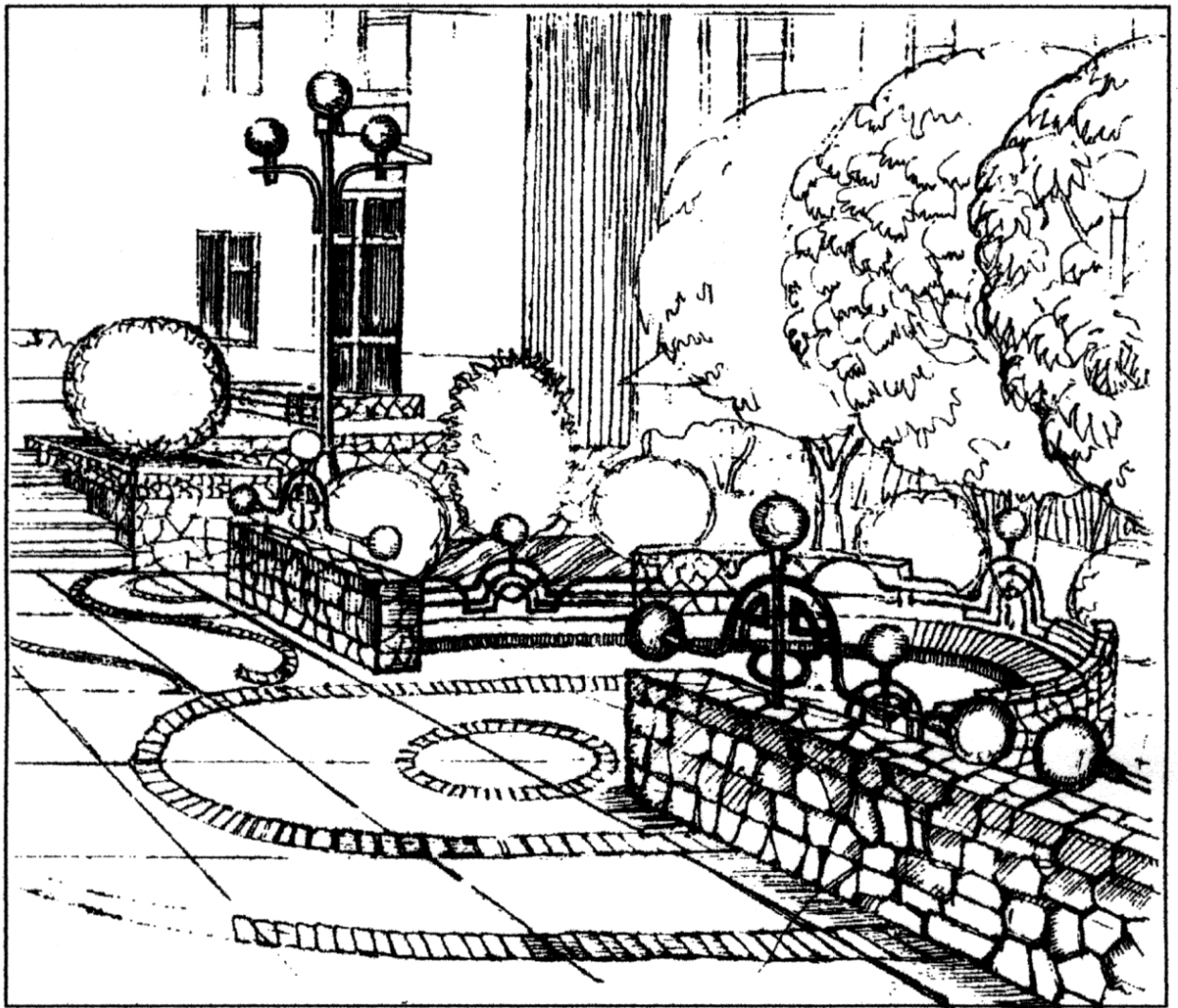

Рисунок 4.19 – Фрагмент малого саду (приклад рішення майданчиків для відпочинку).

рівнях, для чого використовуються спеціальні пристрої або вази неоднакової висоти. Сад при адміністративному будинку має бути добре освітленим. Освітлення дає змогу створити неповторний художній образ малого саду. Може розроблятися спеціальний світловий сценарій і варіанти звичайного та святкового освітлення. Освітлення в малому саду, однак, має виконувати й утилітарну функцію. У зоні інтенсивного пішохідного руху необхідно передба-

чати функційне освітлення. Тут доцільне використання всіх прийомів освітлення: контурне, локальне, заливаюче світлом, змішане.

Застосування зазначених прийомів освітлення дає змогу створити мальовничу картину вечірнього саду. Варто також освітлювати прожекторами насадження дерев, обрамлені щільними рядами низького чагарника, у якому можна

замаскувати прожектори.

Високого художнього ефекту можна досягти за прихованого встановлення джерел світла зі світлофільтрами. Найкращі кольори світлофільтрів – зелений, що надає свіжого смарагдового відтінку, і помаранчевий, який дає інтенсивний декоративний ефект. Із метою збереження природного кольору рослин квітника дерева освітлюють заливаючим білим світлом. Особливо ефектно ви-

глядає малий сад із підсвічуванням водних пристроїв. Найбільш вражаючий художній ефект створює підсвітка води із середени, для чого використовуються освітлювальні прилади, які не піддаються руйнуванню водою.

Малі сади при навчальних закладах (університетах, академіях, вузах, технікумах, училищах тощо) призначені для організації відпочинку студентів і ви-

кладачів. Характер організації простору, його образне рішення, передусім, має

підпорядковуватися функційним вимогам. Тут доцільно розміщувати майданчики: для відпочинку та спілкування, меморіальні, інформаційні, а також для проведення мітингів, маніфестацій тощо. Особливо поміркований підхід потрі-

бен для мережі алей для транзитного руху і стежок для епізодичного огляду експозицій саду. Їхні габарити, спрямованість мають відповідати потокам від-відувачів і пов'язувати вихідні пункти за найкоротшими відстанями.

Спрямо-

ваність руху може підкреслюватися рядовою посадкою дерев і включенням квіткових композицій – рабаток, бордюрів. Уся алейно-стежкова мережа має спрямовуватися на основний підхід до навчального комплексу.

Особливу увагу варто приділяти застосуванню декоративного дорожнього покриття. У будь-якому малому саду необхідно передбачати декілька типів покриттів із високими естетичними параметрами (колір, фактура, форма). Покриття формує п'ятий фасад будь-якого саду при навчальній установі будови, воно гарно проглядається з основних приміщень. Із огляду на це алейно-

стежкову мережу необхідно формувати за допомогою всіх засобів ландшафтного дизайну, особливо рослинності. У тих випадках, коли малий сад оточений

транспортними магістралями, необхідно викорисовувати захисне озеленення. Шумовий режим території малого саду можна значно поліпшити за ярусної побудови рослинності: кущі розташовують в один або два нижні яруси, дерева

– верхнім ярусом, до того ж найкращими умовами для шумозахисту є рядові насадження дерев зі щільною кроною та чагарником. У випадку ускладнень із посадкою рослинності у ґрунт (наявність підземних комунікацій) та в разі необхідності створення швидкого декоративного ефекту доцільно використовувати рослини в пересувних або переносних контейнерах.

Художній образ саду може створюватися за допомогою, як регулярних, так і ландшафтних квіткових композицій. Тут варто розміщувати міксбордери,

альпінарії, рокарії в поєднанні з декоративними водоймами. (рис. 4.20)

У разі розміщення рослинності необхідно зважати на інсоляцію, тобто добиватися затінення ділянки в ті години, коли вона найбільше експлуатується. Квіткове оформлення малого саду має свої особливості. У малому саду зде-

більшого використовують групи з багаторічників і однорічників, а також ґрун-

топокривних рослин. У поєднанні з декоративними мурами, перголами і трель-

яжами має широко використовуватися асортимент витких рослин

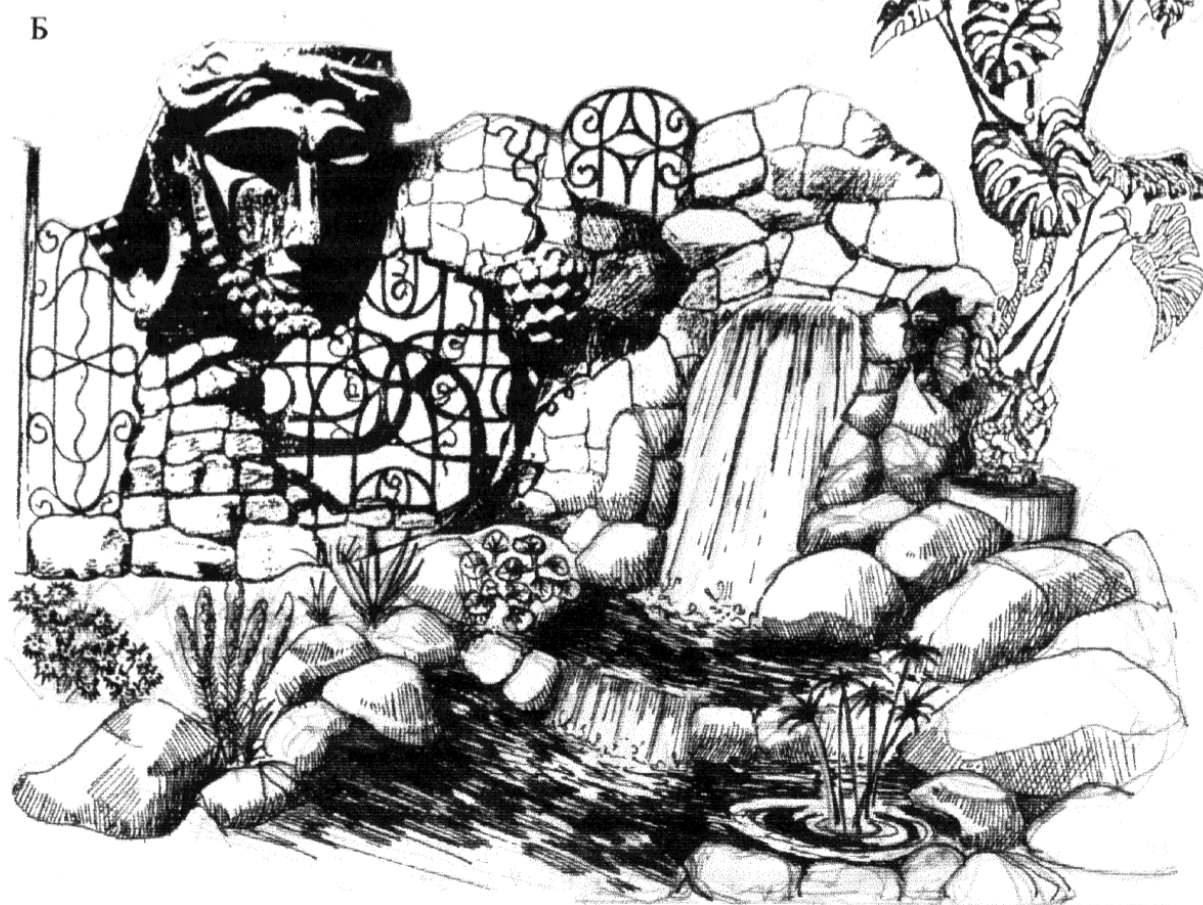
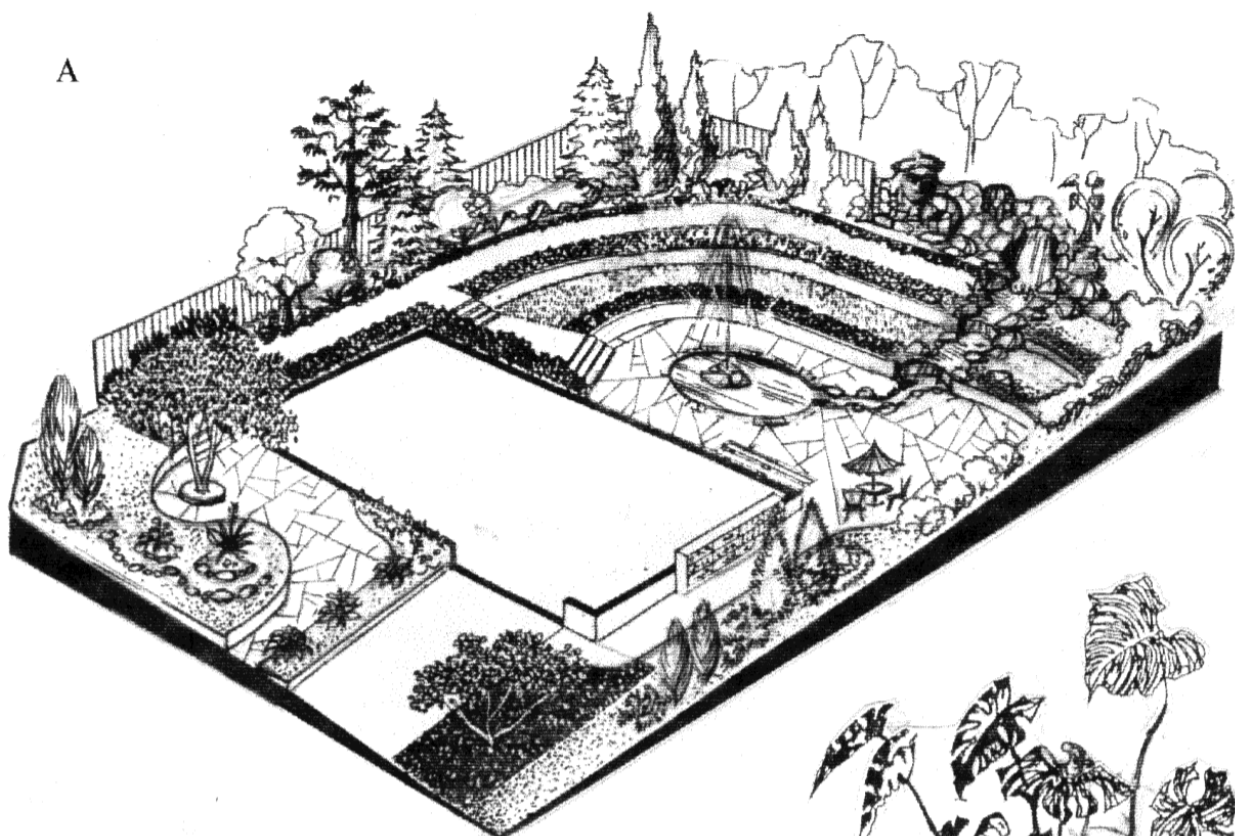

Рисунок 4.20 – Архітектурно-ландшафтне рішення малого саду на присадибній ді-

лянці: А – загальний вигляд; Б – декоративна стінка з каскадом (приклад еkleктичного рішення).

Тут доцільно створювати різноманітні трельяжі з виткими трояндами, клематисами. Вони створюють необхідний декоративний ефект та виконують просторово-організаційну функцію. Сад при музеї варто вирішувати як із залученням національно-історичної символіки, так і з відтворенням природного середовища. Формування останнього слід здійснювати в органічному взаємозв'язку зовнішнього простору з внутрішнім. У такому саду можуть створюватися пересувні виставки, вітрини з рекламою музею, а також із розміщенням скульптури. Планування саду може бути змішаним із включенням елементів як регулярного, так і ландшафтного планування. Доцільно також використовувати рослинність у вигляді рядових насаджень за периметром саду з низькими живоплотами, боскетами та зеленими газонними партерами. Квіткові композиції мають доповнювати основні ландшафтні акценти, особливо в поєднанні із скульптурою. Їхнє колірне рішення необхідно виконувати переважно в холодних тонах, щоб вони не відволікали уваги відвідувачів від основної експозиції музею.

Сади при торговельних підприємствах повинні мати чітке зонування території. Необхідно виділити такі зони: інтенсивного пішохідного руху, експозиційну та короткочасного відпочинку. Зона короткочасного відпочинку має становити систему майданчиків, пов'язаних пішохідними алеями з рекламними вітринами, кіосками. До композиції майданчиків можуть включатися квіти, невеликі фонтани, декоративна скульптура тощо. На майданчиках встановлюватися лави, сміттєзбірники, світильники тощо. Сади при торговельних підприємствах можна трансформувати в ярмарок, у розважальні міні-парки з атракціонами. Біля торгових підприємств має передбачатися місце під автостоянку для індивідуального транспорту, під стоянку таксі та зупинки громадського транспорту з навісами. Із огляду на це варто використовувати прийоми геопластики: тераси в різних умовах, підпірні стінки. Нижній рівень терас можуть займати гаражі, стоянки індивідуального транспорту, господарський сектор, деякі підсобні приміщення та ін. Архітектурно-ландшафтне рішення малих садів необхідно здійснювати переважно з використанням регулярного прийому планування з чітким виявленням головних і другорядних

алей, що включають систему візуальної комунікації.

Малі сади при лікувальних закладах мають чітке зонування, обумовлене функціональним призначенням лікувального комплексу. (рис. 4.21)

Малий сад краще розташовувати з південної сторони забудови. Система планування може бути регулярною та живописною. Її вибір визначається рельєфом, наявністю зелених насаджень тощо. Сад має бути добре ізольованим від зовнішніх негативних чинників. Головне у формуванні малого саду в лікувальному закладі – це рослинність. Асортимент рослин для озеленення ма-

лого саду має бути продуманим, зважаючи на психологічний вплив на хворих. Тут варто проектувати дерева з правильними геометричними формами крон (конічна, овальна, куля подібна) і вільні мальовничі. Вони можуть використовуватися в особистих комбінаціях. Фактори позитивного впливу, що створюються деревами та чагарниками, визначаються формою їхньої крони, висотою,

кольором листя, цвітінням і плодами, ароматом і шелестом листя. Так, масив дерев і чагарників із гостровершинних хвойних порід (ялина звичайна, балканська, ялівець звичайний, які створюють неспокійні обриси) є корисним подразником зорового сприйняття, сприяє піднесенню настрою.

Основа планування саду – це створення максимальних зручностей для відпочинку, органічне поєднання зовнішнього та внутрішнього просторів, використання нових будівельних матеріалів й технологій. Із усіх ландшафтних компонентів рослинність є головним засобом формування будь-якої території присадибної ділянки. За допомогою рослинності можна забезпечити добре ізолювання від оточення, якщо в цьому є потреба. Для цього варто використовувати вертикальне озеленення, а також двоярусну посадку дерев за периметром саду.

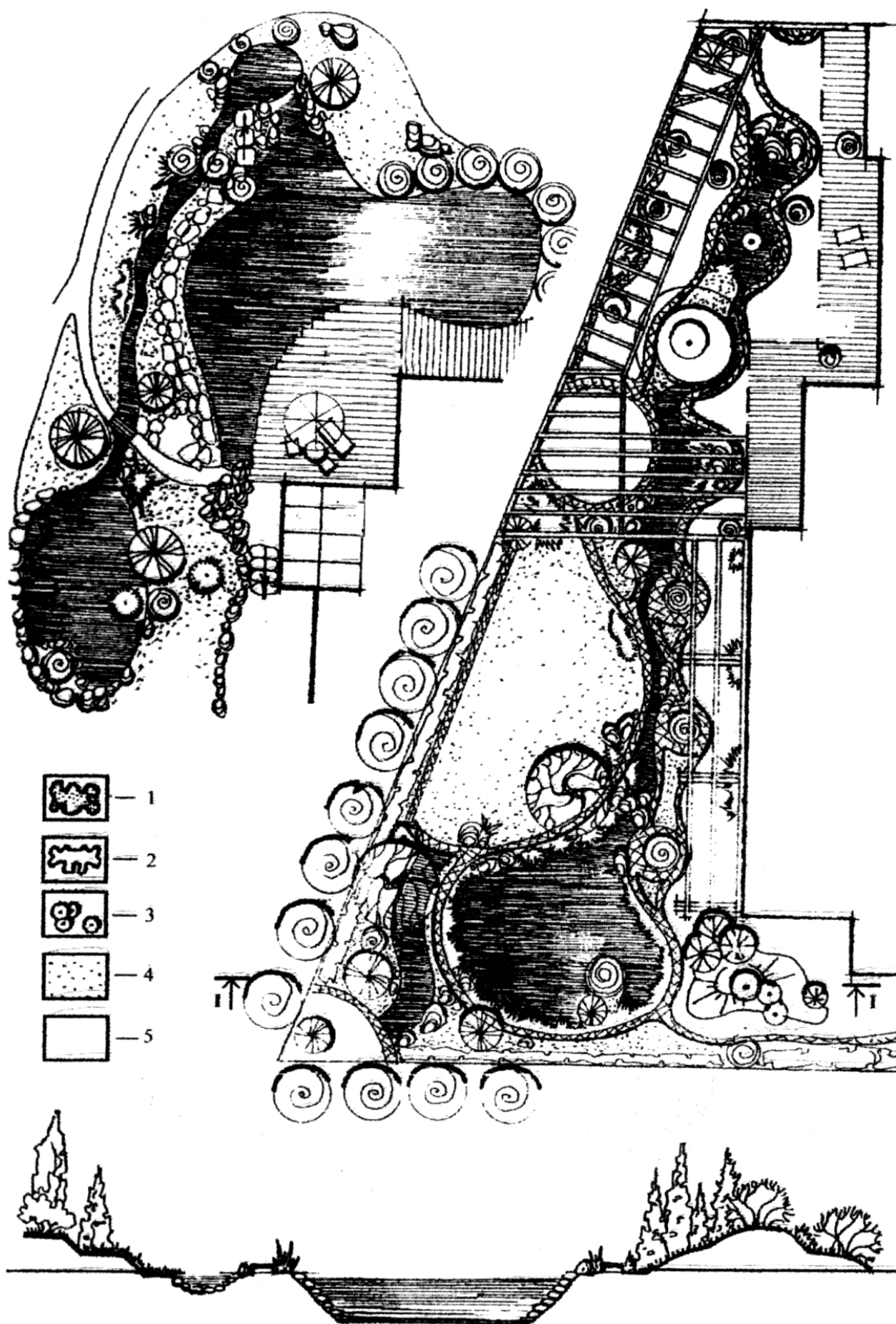

Рисунок 4.21 – Приклади рішення водних пристроїв у малому саду: 1– дерева;

2 – кущі; 3 – каміння; 4 – галявини; 5 – водні пристрої

Такі прийоми дадуть змогу забезпечити повну ізоляцію внутрішнього простору та відмежувати його від негативних зовнішніх факторів. Обмеженість майданчику малого саду примушує використовувати різноманітні плану-

вальні прийоми, які ілюзорно збільшують його простір. Так, доріжка, що веде до будинку, проектується з декількома вигинами і трасується за діагоналлю, розкриваючи то один, то інший фрагмент саду. Утворюється багатоплановість ділянки за допомогою використання прийомів геопластики. Особливо доцільне

створення невеликих підпірних мурів, відкосів, східців у поєднанні з рослинними групами. Необхідно ретельно продумувати озеленення простору малого саду. Рослини мають бути різні за коліром, розміром, фактурою та малюнком. Квіткове оформлення має забезпечувати досягнення декоративного ефекту у весінній, літній та осінній порі року. На присадибних ділянках може використовуватися все різноманіття квіткових композицій, але найефектніше виглядають альпінарії в поєднанні з декоративними водоймами й невеликим каскадом

або водоспадом. Альпінарій може бути зроблений із вапняку, піщанику, туфу тощо. Підвалиною для альпінарію здебільшого буває ґрунт, пересунутий з котловану для декоративного басейну. У малих садах при котеджах наразі використовуються водні пристрої з динамічним і статичним станом води. У далекому зарубіжжі на присадибних ділянках, навіть невеликих розмірів, утворюється ціла система водних пристроїв, яка включає джерело, струмок, декорати-

вний басейн, плавальний басейн тощо. Водні пристрої здебільшого мають мальовничі обриси й суттєво впливають на емоції людини.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняттю «малий сад»?
2. Назвіть критерії класифікації та базові етапи формування малого саду.
3. Як створюється художній образ малого саду?
4. Особливості архітектурно-ландшафтного формування малих садів біля котеджів.